

Kennisblad Veldwerkplaats

Gulperberg

Kansen voor heischraal grasland in Zuid-Limburg

Hoewel de heischrale graslanden van het Limburgse Heuvelland Europese bescherming genieten, is deze soortenrijke vegetatie landelijk zeer sterk in oppervlakte en kwaliteit achteruitgegaan. Dit bijzondere en soortenrijke habitattype biedt onderdak aan tal van kenmerkende planten en diersoorten, dus uitbreiding is broodnodig.

In het OBN-onderzoek 'Kansen voor heischraal grasland in het Heuvelland' is gezocht naar geschikte gebieden voor de uitbreiding van het areaal heischraal grasland. Het goede nieuws is dat er verschillende kansrijke locaties zijn gevonden. Ook de proeven met het afgraven van de fosfaatrijke bodem en het inzaaien van specifieke zaadmengsels geven een hoopvol beeld. In de toekomst moet blijken of het nieuw ontwikkelde soortenrijke grasland zich duurzaam zal handhaven.

Natuurbeheer in Gulpen-Wittem Christiaan Puts (Gemeente Gulpen-Wittem)

Eén van de proeflocaties van het OBN-onderzoek ligt op de Gulperberg, in een bloemrijk grasland dat beheerd wordt door de gemeente Gulpen-Wittem. Deze gemeente heeft geen grote oppervlakten natuur in beheer, maar speelt wel een belangrijke participerende rol bij het behoud en de uitbreiding van natuur van andere eigenaren. Het belangrijkste instrument daarbij is de vergunningverlening. Om niet bij elke vergunningaanvraag in een discussie te belanden, is een helder natuurbeleid belangrijk.

Tijdens ronde tafelgesprekken met bewoners over natuur en duurzaamheid, kwam het beheer van de wegbermen als speerpunt naar voren. Bermen kunnen een belangrijke rol spelen bij de verbinding van natuurgebieden. Het probleem is dat veel wegbermen te smal zijn of verdwenen, doordat aangrenzende grondeigenaren er in de loop der jaren een metertje bij pakken. Nadat het bezit van de gemeente geïnventariseerd is, kan een begin gemaakt worden met het in ere herstellen van de eigendommen.

Het meest actuele natuurbeleidsplan van de gemeente Gulpen-Wittem dateert uit 2008. Daarom inventariseren ze nu het groenareal binnen de gemeentegrenzen, om vervolgens het beleid uit te werken en te vertalen in een beheerplan. Het bloemrijke grasland op de Gulperberg wordt beheerd door een ecologische schaapskudde. Op dit moment is de gemeente in gesprek met de Bosgroep over uitbreiding en optimalisatie van het beheer van het areaal heischraal grasland, hoewel de kansrijke locaties voor het grootste deel in eigendom zijn van boeren en terreinbeherende organisaties. Ook hier is vergunningverlening de belangrijkste rol van de gemeente.

Kansen voor Heischraal grasland in het Heuvelland

Nina Smits (Wageningen Environmental Research)

De doelstelling van het OBN-onderzoek 'Kansen voor heischraal grasland in het Heuvelland' was tweeledig:

- Een overzicht geven van de meest kansrijke, gunstig gelegen uitbreidingslocaties voor het habitatype heischraal grasland binnen, maar ook buiten Natura 2000.
- De meest kansrijke herstelmaatregelen voor herstel, inrichting en beheer onderzoeken.

Heischraal grasland is een soortenrijk graslandtype, beschermd in Europees kader (Habitatype 6230). Een belangrijk deel van het natuurlijke verspreidingsgebied van dit type ligt in Nederland. Daarom dragen wij hiervoor een belangrijke verantwoordelijkheid. Kwaliteitsverbetering en uitbreiding zijn hard nodig. Heischraal grasland komt voor op betrekkelijk zure zand- en grindbodems, maar de typische Zuid-Limburgse hellingvariant voelt zich thuis op de overgang van kalkrijke naar zuurdere bodems, op de gradiënt van kiezelkop- naar kalkgrasland.

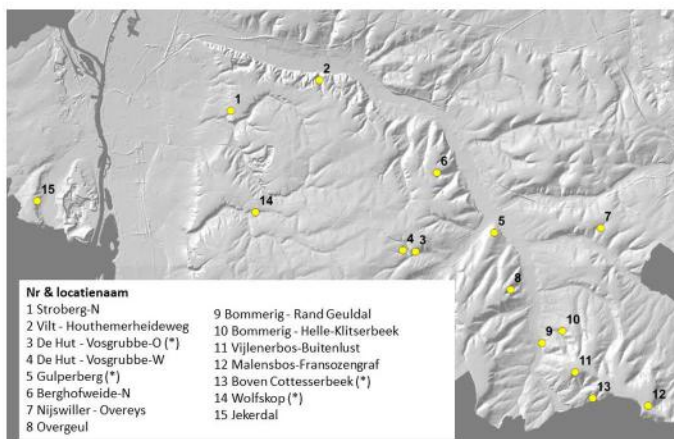
Bij het zoeken naar kansrijke uitbreidingslocaties zijn de volgende stappen doorlopen:

- Analyse van verschillende ruimtelijke bestanden
- Workshop met beheerders over kansen in de praktijk
- Veldbezoek en onderzoek naar de bodemchemie op de focuslocaties
- Prioriteren & keuze van de experimentele locaties voor deel B van het onderzoek

De analyse maakte gebruik van de volgende parameters:

- Geologie, geomorfologie, reliëf, bodem
- Huidig landgebruik
- Abiotische omstandigheden
- Voorkomen (relict) vegetatie en bronpopulaties
- Voorkomen en kansen fauna
- Kansen & kennis beheerders
- Historisch landgebruik

In totaal rolde er 93 potentiële locaties uit deel A van het onderzoek. 47 locaties zijn aangemerkt als kansrijk, maar niet nader onderzocht. 15 kansrijke focuslocaties zijn wel nader onderzocht. Op 13 locaties was al heischraal grasland aangewezen en 18 locaties zijn als kansarm bestempeld, omdat er in de praktijk erg veel stappen nodig zijn om het gebied geschikt te maken voor heischraal grasland.

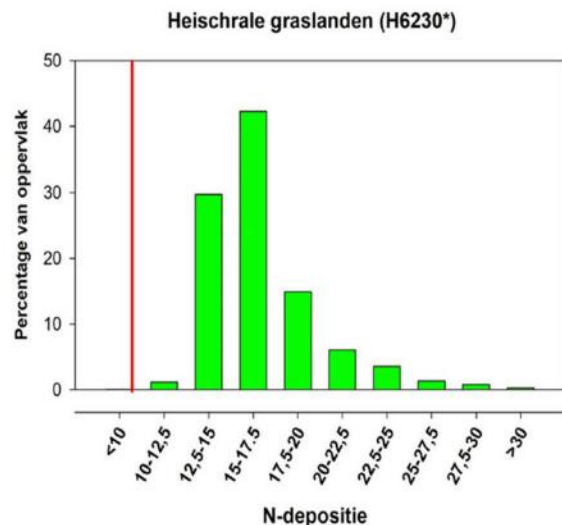

15 kansrijke focuslocaties voor de uitbreiding van heischraal grasland

Bodemchemie van heischraal grasland

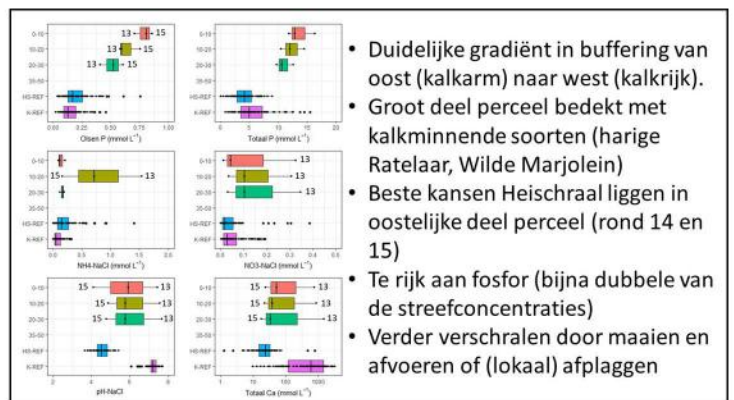
Maaïke Weijters (Onderzoekscentrum B-WARE)

Heischraal grasland is een soortenrijk ecosysteem in het zandlandschap, het heuvellandschap en de duinen. Het komt voor op plekken die enige buffering hebben door bijvoorbeeld de aanwezigheid van (kei)leem of door aanvoer van bufferende stoffen langs bijvoorbeeld schapendriften of via grondwater. De voedselrijkdom is relatief laag, zowel wat betreft fosfor als stikstof. De heischrale graslanden zijn erg gevoelig voor vermesting en verzuring als gevolg van N-depositie. Momenteel ontvangt 100% van het bestaande oppervlakte heischraal grasland in Nederland jaarlijks te veel stikstof.

N-depositie op heischrale graslanden in Nederland. De rode lijn geeft de kritische waarde aan.

Tijdens het OBN-onderzoek is in 12 van de 15 focusgebieden bodemonderzoek gedaan. Per terrein zijn steeds drie mengmonsters genomen op twee dieptes (0-10 en 10-20 cm onder maaiveld en soms ook 20-30 cm). Vervolgens zijn de resultaten vergeleken met de database B-WARE en gegevens uit de literatuur. Het bodemonderzoek bevestigt dat de kansrijke locaties uit het vooronderzoek inderdaad vaak voldoen wat buffering betreft. Er liggen dus nog heel veel kansen om areaal heischraalgrasland in Zuid-Limburg uit te breiden. De voedselrijkdom, en dan met name een verhoogde fosfaatconcentratie, blijkt vaak het grootste knelpunt.

Resultaten van het bodemonderzoek op de Gulperberg

Om de voedselrijkdom van de bodem te verlagen zijn verschillende vormen van verschrallingsbeheer mogelijk:

Maaien en afvoeren

- Gaat langzaam. Om heischraal grasland te creëren zijn soms wel honderden jaren nodig.
- Wel kan relatief snel een verschuiving naar bloemrijkere hooilanden plaatsvinden, maar niet altijd.
- Intensiever beheren leidt tot een hogere afvoer van voedingsstoffen, maar brengt risico's met zich mee voor de bestaande fauna en vegetatieontwikkeling.
- Maaien in de zomer zorgt voor het afvoeren van de meeste fosfaat.

Maaien en afvoeren

Begrazen met schapen

- Kan voor verlaging van P-beschikbaarheid zorgen, maar alleen als de schapen aan het eind van de dag uit het perceel worden gehaald.
- Ook begrazen is 's zomers het meest effectief voor P-afvoer.
- Voor de aanwezige flora en fauna is het gunstig om gefaseerd te begrazen. Hierbij rouleren de schapen jaarlijks in vakken die in het voorjaar, zomer of najaar worden begraaasd.

Gefaseerde begrazing met schapen

Uitmijnen: maaien en afvoeren met bijmesten van N en K

- Maatwerk
- Tijdens het uitmijnen neemt de soortenrijkdom af, dus niet doen als je al leuke soorten hebt.
- In Limburg is uitmijnen minder efficiënt dan op andere gronden
- Kostbaar: Op een gegeven moment is het gewas niet meer geschikt als veevoer en levert het dus niets meer op.
- Na uitmijnen is het vaak nodig om de zode open te maken, zodat doelsoorten de ruimte krijgen. Vaak moeten die soorten ook worden geïntroduceerd
- Bij N-bemesting duurt het ca. 10 jaar voordat N uit systeem weg is:
- Het is niet waarschijnlijk dat met uitmijnen de voor heischrale graslanden zeer lage P-beschikbaarheid gehaald kan worden. Optie: eerst uitmijnen en daarna maaien & afvoeren.

Voedselrijke bovengrond afgraven

- Dit is een ingrijpende maatregel. Je kunt het maar één keer doen, dus maak een zorgvuldige afweging op basis van goed vooronderzoek.
- Opletten met erosie!
- Snel maar kostbaar. Je moet de afgegraven grond ook ergens kwijt.
- Leg de maatregel goed uit aan het publiek. Afgraven roept vaak heftige reacties op.
- Ook hier verschijnen de gewenste soorten niet vanzelf. Denk goed na waar je zaden vandaan haalt. Zorg ook dat bronnen van planten die ongewenst zijn (brem, boomopslag) zo veel mogelijk weg worden gehaald voordat je gaat ontgronden.

Het afgraven van de bovengrond

Herstelmaatregelen voor Heischraal grasland in het Heuvelland

Nina Smits (Wageningen Environmental Research)

Tijdens het tweede deel van het OBN-onderzoek is op vier locaties geëxperimenteerd met herstelmaatregelen; Vosgrubbe-Oost, Gulperberg, Cottessen en Wolfskop. Het ging om locaties met gedegradieerd heischraal grasland, en om kansrijke uitbreidingslocaties. Op de locaties zijn verschillende proefvlakken aangelegd. Daar is de bodem kaal gemaakt en deels ingezaaid met een zaadmengsel van 11 karakteristieke soorten:

- Hieracium pilosella,
- Luzula campestris,
- Potentilla erecta,
- Danthonia decumbens,
- Stachys officinalis,
- Veronica officinalis,
- Campanula rotundifolia
- Succisa pratensis
- Jasione montana,
- Leontodon hispidus
- Pimpinella saxifraga

De proefvlakken op de Vosgrubbe-Oost zijn bovendien 20 cm diep geplagd. De proefvlakken zijn ingericht in de nazomer van 2019 en gemonitord in 2020 en 2021. Hierbij is zowel naar de vegetatie als naar de bodemchemie gekeken.

Van de ingezaaide plantensoorten was het merendeel succesvol tijdens de twee onderzochte jaren. Opvallend genoeg profiteerden ook veel mossoorten van de experimentele maatregelen, waaronder specifieke heischrale soorten en het zeer zeldzame cilindermos. In 2021 zijn in de proefvlakken gemiddeld meer soorten geteld dan in 2020. Op de ingezaaide proefvlakken groeiden ongeveer evenveel plantensoorten als op de proefvlakken die niet waren ingezaaid. Met name de ingezaaide soorten waren erg klein en dwergachtig. Op Vosgrubbe-Oost, waar 20 cm van de bovengrond is afgeplagd, zijn gemiddeld minder soorten waargenomen. De vegetatiesamenstelling verschilde niet van de andere locaties. Wel was de fosfaatconcentratie hier dankzij het plaggen beduidend lager. De oorzaken van deze variaties zijn echter niet te verklaren in het kader van dit beperkte onderzoek.

Conclusies:

- Er zijn talrijke kansrijke uitbreidingslocaties in beeld gekomen
- Succesvolle vestiging van vaatplanten en mossen laat zien dat in de experimenten geschikt milieu voor heischraal grasland is gemaakt
- Alle locaties voldeden wat bodembuffering en stikstofbeschikbaarheid aan de eisen voor heischraal grasland
- Alle locaties waren te rijk aan fosfaat,
- Diep plaggen leidt niet tot de vestiging van meer of andere (heischrale) soorten.

Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE)

Princenhof Park 9
3972 NG Driebergen
info@vbne.nl
www.vbne.nl

Veldwerkplaatsen
www.veldwerkplaatsen.nl

